

Ο γαλλικός Μάνς ως «διένεξη των Σχολών»

γράφει ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΝΑΤΣΗΣ

Αποτελώντας εμβληματικό συμβάν, ανάμεσα στα πολλαπλά ταραχώδη συμβάντα της δεκαετίας του '60, ο γαλλικός Μάνς μονοπώλησε από την ίδια την περίοδο της εκδήλωσής του, ένα αυξημένο ενδιαφέρον ερμηνείας του χαρακτήρα του.

Συντηρητικοί, μαρξιστές και ελευθεριακοί συναντώνται στο πεδίο της μάχης για να συρράψουν μια πειστική αφήγηση των γεγονότων η οποία πρωτίστως θα προικοδοτεί αυτούς στον διαρκή πόλεμο της κυριαρχίας στη δημόσια σφαίρα.

Πλάι, έτσι, στον Μάνη της εξέγερσης έχουμε και τον Μάνη της διένεξης των ερμηνειών με διακύβευμα την κυριαρχία της εκάστοτε σχολής σκέψης.

1.

Στους *Ονειροπόλους* (2003) του Μπερνάντο Μπερτολούτσι η πλοκή εκτυλίσσεται γύρω από τα γεγονότα του γαλλικού Μάνη του '68.¹ Ο Μάθιου (Μάικλ Πιτ) είναι ένας Αμερικανός φοιτητής που βρίσκεται στο Παρίσι για να τρυγήσει τους καρπούς της γαλλικής κουλτούρας. Μανιακός σινεφίλ, έρχεται σε επαφή στην Ταινιοθήκη με δύο αδέρφια, την Ιζαμπέλ (Εύα Γκριν) και τον Τεό (Λουί Γκαρέλ). Γόνιμο αστικής

οικογενείας, η Ιζαμπέλ και ο Τεό εκπροσωπούν στα μάτια του αθώου Μάθιου την ανατρεπτικότητα της γαλλικής ζωής, μια μποέμικη φινέτσα. Με τους γονείς τους να φεύγουν για διακοπές ενώ τα γεγονότα του Μάνη αρχίζουν να μαίνονται, η Ιζαμπέλ και ο Τεό καλούν τον Μάθιου να μετακομίσει σπίτι τους, δημιουργώντας ένα ιδιότυπο κοινόβιο όπου η ελευθερία των ηθών (Ιζαμπέλ και Τεό φλερτάρουν με την αιμομιξία, ενώ βάζουν και τον Μάθιου στο ερωτικό παιχνίδι τους) καλύπτεται από την υλική ασφάλεια των τσεκ και των προμηθειών που οι γονείς έχουν φροντίσει να αφήσουν πίσω τους. Ωστό-

1. Για μια συνοπτική έκθεση των γεγονότων του Μάνη, βλ. Μηνικάκης (2018).

σο, αυτός ο νεωτερικός κήπος των απολαύσεων θα δείξει κάποτε τα όρια του. Τα λεφτά και οι προμήθειες τελειώνουν, το άλλοτε σεβάσμιο σπίτι έχει μετατραπεί σε ακοούρι και το ερωτικό παιχνίδι δείχνει να έχει έρθει σε κορεσμό. Είναι η στιγμή που μια πέτρα από το χέρι κάποιου «λυσασμένου» φοιτητή θα σπάσει το παράθυρο και θα αφυπνίσει τους ήρωες μας. Θα κατέβουν κι αυτοί στο δρόμο για να χωριστούν: τα δύο αδέρφια θα ριχθούν στην πορεία των γεγονότων με θέρμη, σαν να πρωταγωνιστούσαν σε αυτά από την αρχή. Ο Μάθιου, ο εξωτερικός παρατηρητής, ο Αμερικανός που φέρει βαρύ το στίγμα του πολέμου του Βιετνάμ, αφού εκφωνήσει ένα λογύδριο κατά της βίας, θα αποχωρήσει. Η πραγματικότητα της εξέγερσης θα βάλει τέλος στον μετεφηβικό έρωτα.

Δεν είναι δύσκολο να διαγνώσει κανείς τη συντηρητική οπτική γωνία από την οποία κρίνει τα γεγονότα η ταινία. Πλησιάζοντας την εξέγερση από την οπτική γωνία μιας απλής αναταραχής, εμμένει στη σκιαγράφηση των συμμετεχόντων με όρους δυστυχισμένου οικογενειακού μυθιστορήματος. Ανήσυχτοι νέοι που, ενώ τα έχουν όλα θέλουν το χάος. Αντίθετα με τους χαμένους από χέρι γηγενείς, η μύηση του Μάθιου στον έκλυτο βίο δεν θα τον εμποδίσει να κάνει το αποφασιστικό βήμα πίσω: ο δυτικός πολιτισμός θέλει την τάξη.

Όστόσο, παρά το προβληματικό αυτό βλέμμα της, η ταινία μπορεί να μας βοηθήσει στη σκιαγράφηση της πρόσληψης του Μάπ που θα επιχειρήσουμε αν απομονώσουμε την εικόνα των στα όρια της αιμομιξίας αδερφών. Κοιμούνται μαζί γυμνοί, ερωτοτροπούν μαζί, μπαίνουν στην εξέγερση μαζί. Πώς άραγε όμως βγαίνουν από αυτή; Το συμβάν πώς θα επιδράσει πάνω τους; Τι διακρίσεις θα δημιουργήσει η διαφορετική πιθανά βίωση του;

2.

Όταν ο Ιμάνουελ Καντ δημοσιεύει το 1798 την *Διένεξη των Σχολών* (Καντ, 2004) θέτει με καταστατικό για τη νε-

ωτερικότητα τρόπο την απαίτηση της φιλοσοφικής σκέψης να απελευθερωθεί από τον θεσμικό έλεγχο της νομικής (ήτοι του κράτους) και της αντίστοιχης θεολογικής (ήτοι της Εκκλησίας). Διεκδικώντας αυτή την αυτονομία η φιλοσοφική σκέψη εξέρχεται της θεσμισμένης ακαδημαϊκής ζωής και εισέρχεται με κριτικές αξιώσεις στη δημοσιότητα. Στα χρόνια που μεσολαμβάνει η κίνηση αυτή ανοίγει έναν διπλό χώρο παρέμβασης: τον αμιγή ακαδημαϊκό με τις δικές του ιεραρχίες και αποκλεισμούς και αυτόν της ελεύθερης (με την έννοια της απουσίας ειδικής απεύθυνσης) διανόησης. Ακαδημαϊκός και διανοούμενος θα αποτελέσουν τα δύο πρόσωπα του Ιανού.

Αυτό που θα υποστηριχθεί εδώ είναι ότι ο γαλλικός Μάπ αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα επεισόδια στην ανακατάταξη του μοιράσματος της διανοητικής ισχύος μεταξύ ακαδημαϊκών και διανοουμένων, αλλά και εντός των διαφόρων τάσεων ανάμεσα στις κατηγορίες. Η είσοδος στα οδοφράγματα θα αποτελέσει όχι μόνο μια πηγή αδελφούσης μπροστά στον κοινό αγώνα, αλλά και σύγκρουσης για την ηγεμονία. Δίδυμα αδέρφια της νεωτερικότητας, ακαδημαϊκοί και διανοούμενοι, Ιζαμπέλ και Τεό, θα βρουν μια ευκαιρία να δείξουν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να γίνει η ενηλικίωσή τους.

Το πεδίο θα είναι γεμάτο αναμετρήσεις. Τα παλαιά ακαδημαϊκά ιδρύματα, όπως η κραταιά Σορβόννη, θα δουν να αναδύονται νέα, προσπορίζοντας στους εκεί διδάσκοντες μια καινούργια μορφή κύρους που αντλεί από τη γειννίαση με την επανάσταση. Η Ναντέρ και η Βενσέν έρχονται να προτείνουν μια διαφορετική μορφή άντλησης πολιτιστικού κεφαλαίου. Μοντέρνες ακαδημαϊκές έξεις θα προστεθούν στις υπάρχουσες, αμφισβητώντας την ισχύ τους.

Παράλληλα, πλάι σε αυτά τα νόμιμα τέκνα του ακαδημαϊσμού, θα αναδειχθούν και τα «φυσικά», τα χωρίς πατέρα, νόθα παιδιά της διανόησης,² που χωρίς

2. Δανείζομαι την μεταφορά από τον Αλτουσέρ (1999:15).

οργανικό δεσμό με το πανεπιστήμιο θα διεκδικήσουν την πρωτοκαθεδρία στη διάγνωση του παρόντος και τον ηγετικό ρόλο στην προσπάθεια για την αλλαγή του. Αυτοί οι «ελεύθεροι» διανοούμενοι με τα ψευδώνυμα, ημινόμιμοι και ημιπαράνομοι, που μοιράζουν το χρόνο ανάμεσα στα καφέ, τα μπαρ και τις βιοτικές εργασίες τους, θα σταθούν με αξίωση να εισέλθουν στη δημοσιότητα παραμερίζοντας τις ακαδημαϊκές ιεραρχίες. Στον Μάη λογικό είναι να δουν τη δική τους προεργασία, μέσω ζυμώσεων στο δρόμο αλλά και περιοδικών, που παρά τον περιθωριακό τους χαρακτήρα επηρέασαν ωστόσο σημαντικά – ο Ντεμπόρ και ο Καστοριάδης είναι παραδειγματικές περιπτώσεις.

Την ίδια στιγμή, ωστόσο, οι πανεπιστημιακοί δεν θα υποχωρήσουν. Στον Μάη θα δουν όχι μόνο την αναβάθμιση του πανεπιστημίου ως προνομιακού πεδίου άσκησης της ταξικής πάλης, αλλά και μια ευκαιρία για την «προαγωγή» τους. Η θραύση, που θα σηματοδοτήσει ο Μάης στις παραδοσιακές ιεραρχίες, θα τους βρει έτοιμους να αλώσουν το ιδεολογικό πεδίο, ισχυροποιούμενοι τόσο έναντι της παραδοσιακής ακαδημαϊκής εξουσίας όσο και απέναντι στη διανοήση του σταλινικού ΚΚΓ που βλέπει πια την δύναμή της να φθίνει – σ' αυτή τη σύγκρουση με το ΚΚΓ θα πρέπει να αναζητηθεί η βασική πηγή των αιρετικών μαρξιστικών αναγνώσεων του Μάη, τροτσικιστικών, μαοϊκών κ.λπ.

3.

Πάνω στη βράση των γεγονότων του γαλλικού Μάη, ο Μορίς Μπλανσό, ανώνυμος συντάκτης μιας προκήρυξης της Επιτροπής Δράσης Φοιτητών-Συγγραφέων, προειδοποιεί:

«Τον Μάη δεν υπάρχει ένα βιβλίο για τον Μάη: όχι λόγω έλλειψης χρόνου ή ανάγκης «για δράση», αλλά λόγω ενός εμποδίου που είναι καθοριστικό· πρόκειται για κάτι που έχει γραφτεί αλλού, σε ένα κόσμο χωρίς εκδόσεις, που διαδίδεται μπροστά στα μάτια της αστυνομίας,

και με μια έννοια με τη βοήθειά της, βία ενάντια στη βία. Αυτό που ενοχλεί περισσότερο τις αρχές, την εξουσία, τον νόμο είναι ακριβώς αυτή η αναστολή του βιβλίου, που είναι και μια αναστολή της ιστορίας, η οποία, μακράν από το να μας παραπέμψει στην κουλτούρα, διαγράφει ένα σημείο που βρίσκεται πέρα από αυτή. Αυτό το δελτίο παρατείνει αυτή την αναστολή και την εμποδίζει να ανασταλεί. Όχι πια βιβλία, ποτέ πια βιβλία, για όσο καιρό θα είμαστε σε επαφή με το ταρακούνημα της ύπαρξης».

(Μπλανσό, 2018: 26)

Η προειδοποίηση του Μπλανσό λειτουργεί σε δύο επίπεδα. Καταρχάς σε αυτό της ερμηνείας αυτής τούτης. Αν κάποιος παίρνει στα σοβαρά την εξέγερση ως τέτοια, την εξέγερση ως τομή, δεν πρέπει να βιαστεί. Το βιβλίο ως ερμηνεία δηλώνει την ανησυχία να προκαταληφθεί αυτό που μόνο στο τέλος μπορεί να εμφανιστεί. Σαν την εγγελιανή κουκουβάγια της Αθηνάς που πετά το σούρουπο, έτσι και η εξέγερση: στο βαθμό που δημιουργεί κάτι τι νέο, που παράγει ιστορία, μόνο κατόπιν εορτής μπορεί να συνοψισθεί. Ένα βιβλίο μέσα στην εξέγερση καθίσταται, έτσι, προβληματικό στο βαθμό, που αδημονεί να επιβάλει ένα κλείσιμο στις κοινωνικές κατηγορίες, που όσο η εξέγερση διαρκεί παραμένουν ανοιχτές και ρευστές.

Σε δεύτερο βαθμό, ο Μπλανσό συνδέει την εμφάνιση ενός βιβλίου με το δίκτυο της δημοσιότητας που το υποδέχεται. Το βιβλίο, η κλεισμένη ερμηνεία, αποτελεί τον Δούρειο Ίππο διά του οποίου θα εισχωρήσει στην εξέγερση το παλαιό σύστημα υποδοχής της ερμηνείας. Η κουλτούρα εμφανίζεται εδώ ως το ιδιαίτερο εποικοδόμημα μιας κοινωνικής οργάνωσης που λειτουργεί με τους ιδιαίτερους όρους που ενσωματώνουν την εξέγερση ως προϊόν μιας απλής διανοητικής συζήτησης. Το βιβλίο εντάσσεται σε μια εκδοτική απόπειρα κυριάρχησης τόσο σε επίπεδο πνευματικής ανταλλαγής όσο και υλικής: πηγαίνει στους πάγκους των βιβλιοπωλείων και πωλείται

έναντι αντιτίμου. Η ερμηνεία εδώ περι-
χαράκωνει την εξέγερση στην βιτρίνα.

Ο Μπλανσό επιμένει «στο ταρακού-
νημα της ύπαρξης». Και ασχέτως του
εάν συμμερίζεται κανείς τη διάγνωση
του, δεν μπορεί να αρνηθεί ότι η εποχή
από την κλειστή ερμηνεία που απορρέ-
ει από αυτή τη διάγνωση είναι τίμια στο
βαθμό που αναστέλλει τη διανοητική
μάχη ως μάχη για την κυριαρχία επί του
μηχανισμού της συγκεκριμένης αστικής
δημοσιότητας. Η αναστολή συνιστά ένα
αίτημα τροποποίησης αυτής της δημοσι-
ότητας.

Εντούτοις, γρήγορα θα προκύψουν
τέτοιες απόπειρες. Χονδρικά, μπορούν
να μοιραστούν σε δύο στρατόπεδα,
ένα ελευθεριακό και ένα μαρξιστικό. Η
τομή που χωρίζει τα δύο στρατόπεδα,
πέρα από τις όποιες εσωτερικές διαφο-
ροποιήσεις τους, είναι η απάντηση σε
δύο θεμελιώδη ερωτήματα: ποιο είναι
το υποκείμενο της εξέγερσης και ποια η
φύση της. Από τη λήψη θέσης σ' αυτό
το ερώτημα εκκινεί η ερμηνεία του γαλ-
λικού Μάν που χρησιμοποιείται ως θεω-
ρητικό όπλο σε μια μάχη κατάληψης του
κέντρου της γαλλικής δημοσιότητας,
μάχη ο απόηχος της οποίας παραμένει
και σήμερα ενεργός στην αποτίμηση
των γεγονότων.

4.

Πάνω στη φούρια των γεγονότων ο
Εντγκάρ Μορέν, ο Κλοντ Λεφόρ και ο
Κορνήλιος Καστοριάδης θα εκδώσουν
το 1969 το βιβλίο *Η ρωγμή*, μια συνο-
λική κατάθεση ενός πρώτου απολογι-
σμού για τον γαλλικό Μάν. Θα σταθώ
εδώ μόνο στο κείμενο του Καστοριάδη
«Η προδρομική επανάσταση», το οποίο
και έχει καταστατικό χαρακτήρα για μια
ελευθεριακή ανάγνωση των γεγονότων
που διεκδικεί την ηγεμονία. Το κείμενο
γράφεται το μισό κατά τη διάρκεια του
Μάν και το άλλο μισό λίγο μετά, διατη-
ρεί δηλαδή τόσο τη στιγμή της ελπίδας
όσο και αυτή της διερώτησης για την
αποτυχία.

Ο Καστοριάδης, πιστός στην παράδοση
των αναλύσεων της ομάδας *Σοσιαλισμός*

ή βαρβαρότητα, θα εντοπίσει τον χαρα-
κτήρα της εξέγερσης στην αμφισβήτηση
του γραφειοκρατικού, ιεραρχικού μοντέ-
λου που ορίζει τον χαρακτήρα του σύγ-
χρονου καπιταλισμού (αλλά και του ψευ-
δεπίγραφου αντίπαλου δέους που είναι
ο υπαρκτός σοσιαλισμός). Εξού και στο
κομμάτι του κειμένου που γράφεται την
ώρα που η εξέγερση είναι ενεργή προ-
τείνει την οργάνωση του κινήματος κατά
τρόπο αυτόνομο και αυτοδιαχειριστικό,
σε ένα πλαίσιο άμεσης δημοκρατίας που
θα περιλαμβάνει την ισότιμη συμμετοχή
των συλλογικοτήτων που συμμετέχουν
σ' αυτήν. Προτάσσονται η ενεργός συμ-
μετοχή όλων των μελών, ένας από τους
τρόπους δε που αυτή θα επιτευχθεί θα
είναι η διάχυση της πληροφορίας,³ και
γίνεται προσπάθεια να οριστούν οι δικλί-
δες ασφαλείας που θα εμποδίσουν την
εμφάνιση των ιεραρχιών.

Το γιατί αυτά έμειναν κενό γράμμα ο
Καστοριάδης προσπαθεί να το απαντή-
σει μέσω της ανάλυσης των σταδίων της
εξέγερσης. Σ' αυτή την περιοδολόγηση,
πέραν των λεπτομερειών, σημασία έχει
να δειχθεί η μετάβαση από την εξέ-
γερση των φοιτητών στο άνοιγμα στην
κοινωνία, μέσα από το πέρασμα στην
εργατική τάξη και την απεργία. Ο Καστο-
ριάδης είναι σαφής:

‘Έχει κρίσιμη σημασία να το πούμε δυ-
νατά και ψύχραιμα: τον Μάν του ‘68 στη
Γαλλία, το βιομηχανικό προλεταριάτο δεν
υπήρξε η επαναστατική πρωτοπορία της
κοινωνίας αλλά η αργοκίνητη οπισθοφυ-
λακή της (Καστοριάδης, 2018: 126).

3. Σ' αυτό το σημείο έχει ενδιαφέρον η υιοθέτηση
από τον Καστοριάδη της κλασικής λενινικής συντα-
γής από το Τι να κάνουμε; Ως λυδία λίθος της οργά-
νωσης προτάσσεται η έκδοση μιας εφημερίδας, κατά
τρόπο μάλιστα που κλείνει διακειμενικά το μάτι στο
λενινισμό: «Η εφημερίδα μπορεί και πρέπει να γίνει
συλλογικός οργανωτής. Στην παρούσα φάση είναι
το μόνο μέσο για να ικανοποιηθεί το αίτημα των συ-
ντρόφων που ζουν σε διάφορα μέρη και θέλουν να
οργανωθούν στο κίνημα. Με την απλή αναπαραγωγή
των αρχών προσανατολισμού και οργάνωσης του κι-
νήματος και με την περιγραφή των δραστηριοτήτων
του, η εφημερίδα θα επιτρέψει στους ανθρώπους να
απαντήσουν στο ερώτημα “τι να κάνουμε” [...]». Κα-
στοριάδης (2018:119).

Για τον Καστοριάδη η εργατική τάξη απέτυχε να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων. Και όχι επειδή μια κάποια ηγεσία την πρόδωσε, αλλά επειδή η ίδια πλέον έχει πάψει να είναι επαναστατική δύναμη:

«Προϋπόθεση αυτού του κενού: η πλήρης πολιτική αδράνεια των εργατών και των μισθωτών, που διεξάγουν τη μεγαλύτερη απεργία που καταγράφηκε ποτέ στην ιστορία οποιασδήποτε χώρας σαν να ήταν μια απλή διεκδικητική απεργία, που αρνούνται να δουν ότι μια απεργία τέτοιου μεγέθους θέτει το ζήτημα της εξουσίας, της οργάνωσης, ακόμα και της επιβίωσης της κοινωνίας».

(Καστοριάδης, 2018: 136)

Αν η εξέγερση του Μάη επερωτά τον γραφειοκρατικό και ιεραρχικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών, η εργατική τάξη δεν μπορεί να ακολουθήσει αυτή την επερώτηση επειδή αποτελεί ενσωματωμένο τμήμα αυτής της δομής. Το υποκείμενο της εξέγερσης δεν μπορεί επ' ουδενί να είναι αυτή, παρεκτός κι αν κάποιος συνεχίζει να φορά της παρωπίδες των ιστορικών αντιστοιχιών, βλέποντας παντού αναβιώσεις του έν-

δοξου παρελθόντος και των ένδοξων επαναστάσεων του.

Αν όμως το προλεταριάτο δεν είναι το υποκείμενο της εξέγερσης τότε ποιο είναι; Ο Καστοριάδης θα είναι προσεκτικός. Θα εστιάσει την ανάλυσή του στη νεολαία, ως αναδυόμενη κοινωνική κατηγορία μεγάλης σημασίας, αλλά χωρίς να προτείνει αυτή να λάβει τη θέση του υποκειμένου με την κλασική μαρξιστική έννοια. Αν ωστόσο δεν υπάρχει κάποιο προνομιακό υποκείμενο της ιστορίας, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν εντοπίζονται στρώματα και τάξεις που έχουν ανά εποχή το προνόμιο να συμπυκνώνουν τα διακυβεύματα της εποχής. Αυτό το προνόμιο έχει η νεολαία και δη η φοιτητική νεολαία. Ο λόγος είναι ότι στο πρόσωπο του φοιτητή ενσαρκώνονται τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου τρόπου που ο καπιταλισμός ασκεί την εξουσία του. Ο φοιτητής είναι ταυτόχρονα διαθέσιμος και ανεύθυνος: διαθέσιμος ως μελλοντικό αντικείμενο της εξουσίας, μέσω της τοποθέτησής του σε ένα από τα γρανάζια του συστήματος· ανεύθυνος στο βαθμό που απολαμβάνοντας τη σχετική ευημερία του δυτικού κόσμου καθίσταται καταναλωτής ελεύθερου χρόνου. Στο πρόσωπο του φοιτητή, όπου συγκλίνουν το διαθέσιμο και το ανέφικτο συ-

γκλίνει σταδιακά ολόκληρη η κοινωνία. Η κοινωνία «νεολαιοποιείται» περισσότερο από όσο προλεταριοποιείται. Έτσι, η κατάσταση του φοιτητή από στιγμή εξάρσεως στη ζωή του δυτικού ατόμου γίνεται ο κανόνας. Αν αυτό ισχύει τότε, λέει ο Καστοριάδης, η εξέγερση του Μάν υπήρξε μια «προδρομική επανάσταση» υπό διπλή έποψη: τόσο αυτής της μελλοντικής κατάστασης του υποκειμένου φοιτητής, που θα παραμείνει δηλαδή ουσιωδώς η ίδια, όσο και αυτής του μοντέλου που οι επαναστάσεις πλέον θα διεξάγονται (Καστοριάδης, 2018: 152-153).

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η ανάλυση του Καστοριάδη συνεχίζει και συμπυκνώνει την πρότερη κριτική του στον μαρξισμό, μέσα από τους κόλπους της ομάδας *Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα*, θέτοντας στο προκείμενο της ανάλυσης και μια ισχυρή θέση πολεμικής. Το υποκείμενο της εξέγερσης, παρά τη φρασεολογία, λέει στους μαρξιστές, δεν ήταν το αγαπημένο σας προλεταριάτο, αλλά η νεολαία, και η φύση της εξέγερσης δεν ήταν οικονομική διεκδίκησης, αλλά βαθιά πολιτική από την οπτική της αυτονομίας. Άρα, αν αυτά τα δύο αποδειχθούν ότι ισχύουν στην κονίστρα των ιδεών, η δική σας θεωρία δεν είναι απλά λάθος, αλλά και πρέπει να κάνει στην άκρη. Με τον Μάν οι περιθωριακοί ως τότε διανοητές του *Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα* προσπαθούν να παρέμβουν δυναμικά στη δημόσια σφαίρα, ανοίγοντας έναν δρόμο που στο μέλλον θα τους οδηγήσει στο κέντρο της ακαδημαϊκής δημοσιότητας, το πανεπιστήμιο. Δεν πρέπει δε να ξεχνάμε ότι ακόμα τον Μάν ο Καστοριάδης γράφει με ψευδώνυμο, διπλά περιθωριακός τόσο λόγω καταγωγής όσο και θεωρητικής μόδας. Από τη ρωγή του Μάν τα «γεροτρωκτικά» του ελευθεριακού τροτσκισμού διεκδικούν επί ίσοις όροις την άνοδο στο φως.

5.

Στον πρόλόγό του στο *Αριστερισμός: το φάρμακο στη γεροντική αρρώστια του κομμουνισμού* ο Ντανιέλ Κον-Μπεντί,

από τους πρωτεργάτες της εξέγερσης του γαλλικού Μάν, θα προτάξει ως ισοδύναμες επιρροές του τον Καστοριάδη του *Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα* και τον Γκυ Ντεμπόρ της *Καταστασιακής Διεθνούς*. Παρ' όλα αυτά, ή μάλλον εξαιτίας αυτών, η κόντρα ανάμεσα στους δύο άντρες θα υπάρξει διαρκής. Παρά τη συμφωνία σε αρκετά μοτίβα της κριτικής των δυτικών κοινωνιών, γρήγορα η ρήξη θα είναι ολική (Γιάππε, 1998: 111). Η *Καταστασιακή Διεθνής* θα δει στην κριτική του *Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα*, όχι μόνο στον σταλινισμό αλλά και στον μαρξισμό εν γένει, μια προδοσία απέναντι στην έννοια της ολότητας, μια ανθρωπολογική και ψυχολογιστική σούπα. Αυτός ο συνδυασμός ταύτισης σε σημεία, ειδικά στην κριτική του γραφειοκρατισμού, αλλά και απόκλισης στο γενικό θεωρητικό πλαίσιο είναι απόρροια τόσο μιας διαφοράς παραδείγματος ανάμεσα στις δύο ομάδες, αλλά και, ταυτόχρονα, ενός άγχους διάκρισης. Μιας μέριμνας να μην ταυτιστούν στον κοινό χώρο της δημοσιότητας.

Σ' αυτό το πλαίσιο δεν θα πρέπει να εκπλήσσει κανείς από την σφοδρή κριτική που ασκεί στις αναλύσεις του Καστοριάδη από την «Προδρομική επανάσταση» ο Γκυ Ντεμπόρ λίγο μετά (Ντεμπόρ, 2018). Θα λέγαμε ότι η βασική θέση του Ντεμπόρ είναι η κατοπτρικά αντίθετη εκείνης του Καστοριάδη:

«Για όλους αυτούς τους λόγους, οι φοιτητές, ως κοινωνικό στρώμα, που κι αυτό βρίσκεται σε κρίση, δεν υπήρξαν τον Μάν του 1968 τίποτε άλλο παρά η *οπισθοφυλακή* του όλου κινήματος».

(Ντεμπόρ, 2018: 29)

Η εξέγερση του Μάν του '68 είναι η κλασική προλεταριακή εξέγερση· τα συνθήματα και η ρητορική τους στενά προσδεμένα με τον μαρξισμό. Αν κάτι πρόδωσε την επανάσταση αυτό δεν είναι το προλεταριάτο αλλά η ατολμία και η κατάσταση σούπας στην οποία βρίσκεται η νεολαία ως κοινωνική κατηγορία. Αυτή δε η κριτική της νεολαίας μοιάζει

εξόχως αντιφατική από ένα ρεύμα σκέψης και πράξης που στηρίχτηκε κατεξοχήν στην κριτική της εργασίας. Οι ίδιοι άνθρωποι που θέτουν ως αρχή το «δεν θα δουλέψουμε ποτέ» εντοπίζουν στο προλεταριάτο τον μεσσιανικό, σχεδόν, πυρήνα της απελευθέρωσης.⁴

Αυτό που μοιάζει παράδοξο αποτελεί εντούτοις τον πυρήνα της πρόσληψης της πραγματικότητας από τα μικροκίνηματα της επαναστατικής πρωτοπορίας στη Γαλλία του '60. Όπως εμβληματικά έχει σκιστάρει την εποχή ο Ζαν Λυκ Γκοτάρ στην *Κινέζα*, η απόκλιση θεωρίας και πράξης, η μυθοποίηση ενός προλεταριάτου η καθημερινή ζωή και πρακτική του οποίου θα ήταν τελειώς ξένη και ανυπόφορη στους πρωτοποριακούς διανοούμενους αποτελούν την ζώσα πραγματικότητα της εμπειρίας τους. Πρόκειται εδώ μάλλον για μια ζώσα μυθοποίηση, μια φετιχοποίηση του προλεταριάτου από ομάδες με μπλανκιστική μάλλον δομή λειτουργίας.

Αυτό που εδώ έχει σημασία είναι να δειχθεί πώς όμορες ομάδες σε όψεις τις διάγνωσης της πραγματικότητας, όπως είναι η *Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα* και η *Καταστασιακή Διεθνής*, έρχονται σε σύγκρουση, που καθίσταται βιωματικά απαραίτητη, ενόψει της αυτοδικαίωσης, που απαιτεί την απόλυτη λήψη του ποσοστού ισχύος.

6.

Γράφοντας το 2004, ο Ντανιέλ Μπενσαϊντ, από τους ενεργούς συμμετέχοντες του Μάη, θα επιχειρήσει, βλέποντας τον εκφυλισμό της πρόσληψης της εξέγερσης, να κρατήσει ενεργή την μνήμη του Μάη. Στο στόχαστρό του θα βρεθούν κυρίως οι αναθεωρητές, όλοι εκείνοι, που

υπό την κύρια γραμμή των περιώνυμων «Νέων Φιλοσόφων», θα δουν στον Μάη μια νεανική αριστεριστική παρέκκλιση που ξεχάστηκε με την ωριμότητα. Θα βρεθούν κι εκείνοι που υπερτονίζουν στον Μάη την ελευθεριακή εξέγερση της νεολαίας απέναντι στην προλεταριακή αντίδραση που την κράτησε πίσω.

Ο Μπενσαϊντ θα υπεραμυνθεί του επαναστατικού, κομμουνιστικού χαρακτήρα της εξέγερσης:

«Πάνω από όλα είχαμε την πιο δυνατή απεργία στον 20ό αιώνα. Κάτω από το πεζοδρόμιο, η απεργία! Η τελευταία ενός κύκλου, ο επίλογος της εργατικής εποποιίας του 19ου αιώνα, ο τελευταίος δείπνος, ο τελευταίος σπασμός ενός κόσμου που είχε φτάσει στο σημείο εξαφάνισης, με σύμβολο έναν γέρο φιλόσοφο σκαρφαλωμένο πάνω σε ένα βαρέλι μπροστά στο εργατικό φρουρίο της Μπλανκούρ; Ή μήπως η πρώτη πολιτική απεργία ενός νέου κύκλου, ένας μαζικός ξεσηκωμός ενάντια στην εμπορευματική πραγματοποίηση, σε μια αστικοποιημένη χώρα όπου η μισθωτή εργασία αντιπροσώπευε περισσότερο από το 80% του αστικού πληθυσμού, μια γενικευμένη κοινωνική εξέγερση που προανήγγελε τους αγώνες του 21ου αιώνα; Πιθανώς και τα δύο: κάτι το νέο που ήταν στην διαδικασία να γεννηθεί και κάτι το παλιό που δεν είχε πεθάνει ακόμη. Μια γενικευμένη πλημύρα, ανάμεσα στο ήδη πολύ και το όχι ακόμη». (Μπενσαϊντ, 2018: 17).

Για τον Μπενσαϊντ ο Μάης είναι πέραν την τομής και πέραν της συνέχειας, αποτελεί μάλλον έναν μετασχηματισμό του παλιού στις αναδυόμενες συνθήκες του καινούργιου. Μια προδρομική επανάσταση, αλλά στον αντίποδα του όρου όπως τον χρησιμοποιούσε ο Καστοριάδης. Δεν είναι ο εργάτης που έχει πια τη μορφή νεολαίου, αλλά ο νεολαίος που γίνεται εργάτης. Ο Μπενσαϊντ εγκυκαλεί τις αναλύσεις περί νεολαιοποίησης για έλλειψη κοινωνιολογικών ερεισμάτων και τις εντάσσει σε ένα νέο πλαίσιο αποπολιτικοποίησης, που επιχειρεί να απομειώσει τον Μάη από το πολιτικό

4. Κάτι που ωστόσο δεν είναι χωρίς σημασία είναι πως η ομάδα του Ντεμπόρ αντίει από έναν μαρξισμό που στη Γαλλία της εποχής έχει μάλλον περιθωριακό ρόλο στο πανεπιστήμιο. Έτσι μάλλον πρέπει να δούμε και τις ιδιαίτερες αναφορές του Ντεμπόρ στον Λούκατς στην καταστασιακή για την καταστασιακή σκέψη *Κοινωνία του Θεάματος*. Ο Λούκατς την εποχή εκείνη, μερικώς μεταφρασμένος στη Δύση, αποτελεί κάτι τι σαν τότεμ.

του πρόσημο. Στο στόχαστρο έχει εδώ τις φιλελεύθερες αναλύσεις, αλλά δεν είναι δύσκολο να ανιχνεύσει κανείς και τις ελευθεριακές προεκτάσεις.

Κι αν κάτι εμπόδιζε την εξέγερση να προχωρήσει σε τομή με το υπάρχον αυτό έχει μάλλον να κάνει με το πολιτικό σκηνικό της εποχής. Ο Μπενσαίντ θα μιλήσει για ένα πολιτικό κατεστημένο που ελέγχεται από το κομμουνιστικό κόμμα και τα συνδικάτα του. Επισημαίνει, έτσι, ένα βασικό οργανωτικό πρόβλημα που εμπόδιζε τον μετασχηματισμό του αυθόρμητου σε πολιτικό κίνημα μακράς διάρκειας. Αντ' αυτού η φρικτική συνθηκολόγηση με αντίτιμο ψίχουλα. Μια συνθηκολόγηση ωστόσο που δεν καταδεικνύει την αδυναμία της εργατικής τάξης να αποτελέσει επαναστατικό υποκείμενο, αλλά την αδυναμία της να συγκροτηθεί. Την αδυναμία να οργανωθεί γύρω από μια συλλογικότητα που θα υπερβαίνει τις απολιθώσεις του παρελθόντος. Η διαφορά έμφασης σε σχέση με τον Καστοριάδη είναι εμφανής, παρά τις παρόμοιες πάνω-κάτω πραγματεύσεις μιας έννοιας του επαναστατικού χρόνου που δεν παρουσιάζεται ούτε γραμμικός, ούτε προγραμματισμένος εκ των προτέρων να οδηγήσει στο σωστό τέρμα της πορείας, σαν αυτόματος πιλότος για Ιθάκες.

7.

Ανάμεσα στον αριστερισμό και την κλασική Αριστερά, όπως και ανάμεσα στον πολιτικό αριστερισμό (που αντιπροσωπεύει ο τροτσκισμός και ο μαοϊσμός) και στον πολιτιστικό, μάλλον αναρχικό αριστερισμό, θα υπάρξουν πραγματικές αναμετρήσεις. Όλα αυτά δίνουν μια εικόνα του Μάν του '68 ως ενός αντιφατικού αναβρασμού και διόλου ως μιας ενωμένης γιορτής. Η πολιτική ζωή του Μάν του '68 είναι έντονη και διαφαίνεται μέσα από μια πολλαπλότητα αντιφάσεων (Μπαντιού, 2009: 49).

Μ' αυτά τα λόγια ο Αλαίν Μπαντιού στην *Κομμουνιστική υπόθεση* (Μπαντιού, 2009) ανασυγκροτεί και αυτός, όπως και εμείς, τον γαλλικό Μάν ως μια

ενότητα αντιθέτων, που βρίσκονται σε αμοιβαία διαμάχη. Όμως, ο Μπαντιού θα προτείνει, από τη δική του –μαοϊκή– οπτική, μια περαιτέρω ερμηνεία του Μάν που θα προχωρά πέραν αυτής της διαμάχης. Ονομάζει αυτή την οπτική «Τέταρτο Μάν» (Μπαντιού, 2009: 56) και το συνοψίζει ως την αναζήτηση μιας νέας πολιτικής που θα ξεπερνά τον παραδοσιακό επαναστατισμό, ο οποίος αναζητούσε στην επανάσταση ένα υποκείμενο στο οποίο δομικά θα προσδιοριζόταν ο χαρακτήρας της. Αυτή τη νέα πολιτική συνδέει με τον χαρακτήρα της εξέγερσης ως *συμβάντος*, δηλαδή, ως τομή –σύμφωνα με την διάσημη πια αυτή έννοια του Γάλλου στοχαστή– που μεταμορφώνει ριζικά τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Η σύνοψη, ωστόσο, αυτής της αντίληψης της νέας πολιτικής δεν λέει εντέλει και πολλά:

Αυτό ήταν ο τέταρτος Μάνς: το σύνολο των εμπειριών που πιστοποιήσαν ότι η αδύνατη ανατροπή των κοινωνικών θέσεων ήταν πολιτικά δυνατή μέσα από μια πρωτόγνωρη μορφή λήψης του λόγου και την ψηλαφητή αναζήτηση μορφών οργάνωσης που να βρίσκονται σε αντιστοιχία με την καινοτομία του συμβάντος.

(Μπαντιού, 2009: 59-60)

Κάτω από την ασαφή έννοια του συμβάντος κωδικοποιείται εδώ η έκφραση μιας αμνηχανίας. Στην ίδια γραμμή με τους προηγούμενους στοχαστές που εξετάσαμε κατιτίθεται εδώ μια απορία μπροστά στο πρόβλημα που υποκειμένου της εξέγερσης, της οργάνωσής του και του χαρακτήρα του. Η άρνηση του Μάν να δώσει τις κλασικές απαντήσεις, όπως υποδεικνύει η ανάλυση του Μπαντιού, δεν λύνει ωστόσο το πρόβλημα, ούτε και τροποποιεί την ερώτηση. Το οιονεί μεσσιανικό άνοιγμα προς το μέλλον, που αφήνει ο Μπαντιού να εμφιλοχωρήσει στην παρουσίασή του ως μια φινετσάτη μάλλον αμνηχανία, δεν μπορεί τελικά να κρύψει το κενό που μένει χάσκον.

8.

«Εξαρθρώθη ο καιρός· της μοίρας πείσμα ω πόσο/ πικρόν, εγώ να γεννηθώ για να το διορθώσω». Τα λόγια του Άμλετ, μεταφερμένα από την πένα του Πολυλά, στην 5η σκηνή της πρώτης πράξης του σαιξπηρικού δράματος (Ζαικσπίρος, 2000), μπορούν να λειτουργήσουν και ως ειρωνικό σχόλιο σχετικά με τη σχέση του Μαρξ με τους στοχαστές που επιχειρήσαν να ερμηνεύσουν τον Μάη. Όταν ο χρόνος σε μια εξέγερση ξεκαρβλώνεται, οι Άμλετ ανήσυχτοι στρέφονται προς το φάντασμα του πατέρα, προσδοκώντας να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων και να δικαιώσουν την κληρονομιά του. Τα βήματά τους όμως είναι μετέωρα και παλινδρομούν απέναντι στο παλιό που ο πατέρας είναι και το νέο που κάθε καινούργια εξέγερση φέρνει. Δεν λείπουν οι πατροκτόνοι Άμλετ, όπως ο Καστοριάδης, ή οι πολύ πιστοί στο γράμμα υιοί, όπως ο Ντεμπόρ. Οι περισσότεροι στέκονται αμήχανοι, όπως ο Μπενσαϊντ και ο Μπαντιού, προσπαθώντας να εκτρέψουν το γράμμα για να κρατήσουν το πνεύμα. Να είναι κανείς ή να μην είναι μαρξιστής; Και, το

κύριο, πώς; Αν το προλεταριάτο δεν είναι το υποκείμενο της εξέγερσης;

Στο Παρίσι του '68 ο Μαρξ ως όνομα κυριαρχεί. Ωστόσο, μοιάζει να το ξέρουν όλοι καλά πως αυτό το όνομα ακούγεται για να ξεορκιστεί. Τα βράδια ωστόσο, ανάμεσα στα οδοφράγματα το φάντασμα εμφανίζεται στους υιούς, οι οποίοι προσπαθούν να αποκρυπτογραφήσουν το μήνυμά του. Το πρωί ξαναρίχνονται στον αγώνα.

9.

Είδαμε δειγματοληπτικά τέσσερις εκδοχές ερμηνείας του γαλλικού Μάη από τέσσερις στοχαστές που βρέθηκαν κοντά στα γεγονότα και μοιράζονται δύο κοινά χαρακτηριστικά: αφενός βρίσκονται στον αντίποδα αναθεωρητικών οπτικών, τύπου «νέων φιλόσοφων», που αμφισβητούν την εξεγερσιακότητα του Μάη· αφετέρου οριοθετούνται καταστατικά απέναντι στη σταλινική εκδοχή της Αριστεράς, απέναντι δηλαδή στο Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Ωστόσο, μεταξύ τους εντοπίζονται διαφορές η σημαντικότητα των οποίων δηλώνεται ρητά και τονίζεται emphatically. Η υπόθε-

ση που προβάλλω εδώ είναι ότι αυτή η διαφοροποίηση, πέραν της διαφοράς κοσμοθεωρίας και θεωρητικής προέλευσης, έχει να κάνει και με ένα άγχος της διάκρισης, μια μέριμνα να αντληθεί από το γεγονός της εξέγερσης μια όσο το δυνατόν μεγαλύτερη θεωρητική υπεραξία που θα επιτρέψει στους θεωρητικούς την κατίσχυση στο πεδίο των ιδεών.

Θα μπορούσε κανείς, ακολουθώντας τον Μπουρντιέ (2002), να μιλήσει για ένα διαφορετικό επαναστατικό γούστο, που απολήγει με τη σειρά του σε ένα διαφορετικό επαναστατικό έθος, τέτοιο που να καθίσταται αποφασιστικό στην τελική εκτίμηση των γεγονότων. Η διαφορά αυτή αντικατοπτρίζει και τον διαφορετικό τρόπο της παραγωγής της θεωρητικής θέσης, του τρόπου με τον οποίο ο στοχαστής έρχεται σε επαφή με την κοινωνική πραγματικότητα. Το γεγονός, φερ' ειπείν, πως Καστοριάδης και Ντεμπόρ «τρέχουν» μικρές, περικόλλιστες, σταλινικού σχεδόν τύπου στην ιεράρχησή τους ομάδες, δεν είναι άσχετο με την απορροή της επιχειρηματολογίας: υποτίμηση του εργατικού στοιχείου στον Καστοριάδη, αφηρημένη εγκωμιάσή του στον Ντεμπόρ. Αλλά, από την άλλη, οι συλλογικές ευαισθησίες του Μπενσαϊντ δεν είναι άσχετες με την υποτίμηση των ατομοκεντρικών, ηδονιστικών παρεκτροπών της εξέγερσης που μπορούν εν μέρει να δικαιολογήσουν τις συντηρητικές κριτικές (όπως π.χ. του Λιποβετσκι).

Αυτή η διαφορά επαναστατικού γούστου και έθους αντικατοπτρίζει και τις προσδοκίες των θεωρητικών για τον

τρόπο παρέμβασης στη δημοσιότητα, για την αναβάθμιση της θέσης τους σ' αυτήν. Ο χώρος του επαναστατικού περιθωρίου εξάλλου δεν είναι αλώβητος όσον αφορά την επιδίωξη της ισχύος, η οποία δεν προκύπτει τόσο από την πειστικότητα του επιχειρήματος, αλλά από την δύναμη του να επιβάλεται και επαναστατικά και ρητορικά. Η γαλλική δημοσιότητα είναι διάσημη για τέτοιου είδους ακροβασίες – εξού και ο γαλλικός Μάης διατηρεί αμείωτη την αίγλη του και στους κόλπους εκείνων που δεν πολυασχολούνται «με αυτά». Θα μπορούσε κανείς να πει ότι παρά την ουσία του, είναι το φαίνεσθαι που κυριαρχεί σε αυτήν.

Ένα τελευταίο σχόλιο, πάνω σε τούτη την πρόχειρη απόπειρα-πρόταση χάραξης ερμηνείας, θα ήταν η ιδιαίτερη επίσης δομή του γαλλικού ακαδημαϊκού συστήματος, με την πολλαπλότητα των ιεραρχικών διακρίσεων, και τη διαμάχη των σχολών να προσλαμβάνει πολλαπλό χαρακτήρα αλληλεπίδρασης θέσεων, θεσμών και ιδιαίτερων προσώπων. Σ' αυτό το πολλαπλό δίκτυο το στήσιμο της έριδας για την πληρέστερη ερμηνεία μιας εξέγερσης αποτελεί το πεδίο μάχης που οδηγεί στην κατάληψη της ισχυρότερης θέσης, μετά τη γιορτή, με το κύρος της αυξημένο. Η μόνη παραδοξότητα του γαλλικού συστήματος είναι ότι η θέση αυτή μπορεί κάλλιστα να είναι εξω-ακαδημαϊκή – και όχι μόνο, αλλά ακριβώς αυτή η εξω-ακαδημαϊκότητα να προσπορίζει ακόμα μεγαλύτερο κύρος. Παράδοξο που συνάδει με τη σκόνη κάτω από τις στέρες, γερές πλάκες του παρισινού οδοστρώματος. **T**

b

Αλτουσέρ, Λ. (1999), «Φρόνιτ και Λακάν», *Θέσεις*. Θεμέλιο: Αθήνα.
Γιάππε, Α. (1998), *Γκυ Ντεμπόρ*. Ελεύθερος Τύπος: Αθήνα.
Καντ, Ι. (2004), *Η διένεξη των Σχολών*. Σαββάλας: Αθήνα.
Καστοριάδης, Κ. (2018), «Η προδρομική επανάσταση», στο *Ενγκάρ Μορέν*, Κλοντ Λεφόρ, Κορνήλιος

Καστοριάδης, *Η Ρωγμή*. Ύψιλον: Αθήνα, σ. 97-156.
Κον-Μπεντί, Ντ. (κ.κ.), *Αριστορισμός. Το φάρμακο στην γεροντική αρρώστια του κομμουνισμού*. Διεθνής Βιβλιοθήκη: Αθήνα.
Μηνακάκης, Β. (2018), *Μάης 1968. Ρωγμή από το μέλλον*. Τόπος: Αθήνα.
Μπαντιού, Α. (2009), *Η κομμουνιστική υπόθεση*.

Πατάκης: Αθήνα.
Μπενσαϊντ, Ντ. (2018), «Μάης: μια αταξινόμητη υπόθεση». *Ουτοπία* 125, σ. 9-23.
Μπλανσό, Μ. (2018). *Για τον Μάη του '68*. Ελευθεριακή Κουλτούρα: Αθήνα.
Μπουρντιέ, Π. (2002), *Η διάκριση*. Πατάκης: Αθήνα.
Σαϊκπέριος (2000), *Αμλέτος*. Ιδεόγραμμα: Αθήνα.